

id. Frivaldszky János

FRIEDVALSZKY FERENC POLGÁRMESTER ÉS MÁS FRIDVALSZKYAK

A gazdasági válság

A nagy gazdasági válság Jászberényt sem kerülte el. A város a mezőgazdaságból élt, terményeiből túltermelés jelentkezett. Jelentős szőlőterületei voltak, de borát nem tudta eladni. A szőlők adtak sokaknak munkát, akik az ágazat pangásával munkanélküliekké váltak. A munkanélküliek segélyért máshoz nem fordulhattak mint a városhoz, amely viszont a segélyre fordítható pénzt olyan adózóktól szerezhetette volna csak be, akiknek maguknak sem volt jövedelmük.

Mindenki valami megoldást keres. A Jászberényi Szőlősgazdák Egyesülete olyan határozatot hoz, amelyben a borfogyasztási adó eltörlését követeli. Nagy tekintélyű képviselőjükön, Apponyi Alberten keresztül terjesztik fel erre irányuló feliratukat.

Az egyház karitatív módon próbál segíteni. A ferences szerzetesek kultúrházának folyosóján 1928-tól osztanak ebédet, s tartanak napközi foglalkozást a ferencesek 150-300 rászoruló gyerekeknek.

Friedvalszky Ferenc (bal szélén) a napközi előtt

Megmozdult a század elején alapított közéleti egyesület, a Katolikus Népszövetség is, amelyet keresztény-szocialista irányzatú pártok támogattak. Nemcsak valláserkölcsi céljai voltak, hanem a nép gazdasági és társadalmi fejlődésének előmozdításán is dolgozott. Népgyűléseket tartott, irodáikban tagjaiknak tanácsokat adtak a legkülönbözőbb dolgokban: tűz- és jégkár-biztosításoktól peres vagy peren kívüli közigazgatási, katonai, biztonsági, hitel-, szolgálati ügyekig. 1930 júniusában nagygyűlést tartanak Jászberényben. A polgármester, Friedvalszky Ferenc mondja a záróbeszédet. Megszólal Apponyi is, akiről van aki tudja, van aki nem, hogy családos ember létére szeretője van, ezért mindössze annyit mond, hogy nem feddhetetlen ember, de ami benne jó van, azt a katolikus hitének köszönheti.

A polgármester ínségmunkákat, nyomorenyhítő akciókat szervez. 150-160 embernek tudtak ezzel rendszeres munkát adni. Mindez azonban kevésbé tudta a szegénységet enyhíteni. Amikor „Beleznay bácsi”, azaz Beleznay Ferenc csizmadia és szőlősgazda – hatalmas buzgalommal, kevés hozzáértéssel – a Zagyva mentében Attila sírja után nyomoz, a polgármester ugyan nem hiszi, hogy talál is valamit, mégis örül az ásatásoknak, mert ezzel legalább foglalkoztatnak jó néhány munkanélkülit. Beleznay egy vagyont költ el a munkálatokra.

A Szociáldemokrata Párt kezdi maga köré gyűjteni a munkanélküliek közül az elkeseredettebbeket. 1930. december 10-én, december 28-án, majd 1931. január 8-án zajos gyűlést tart a pártszervezet helyiségében, majd elhatározzák, hogy küldöttséget menesztenek a polgármesterhez. 203 munkanélküli gyűlik össze a városháza udvarán. A küldöttség vezetője Kalla János „elvtárs”. Kijelenti, hogy kevés, amit a város eddig tett, hogy hetenként fölvesznek városi munkára 30-40 embert, azokat fölvaltva dolgoztatják néhány napig, és az eddigi 1.40 pengő helyett 1.50 pengőt fizetnek nekik naponta, hiszen ez a munka is hamarosan megszűnik, mert a városnak nincs pénze.

Kérte a polgármestert, hogy a már rég beígért közmunkák megkezdését végre sürgősen rendelje el, vagy legalább gabonasegélyt utaljanak ki a részükre. Mert ugye senki sem tudja, hogy a munkanélküliek elkeseredése mikor torkollik „robbanásba”.

A polgármester annyit tehetett, hogy fölolvasta nekik a belügyminiszter levelét, amely szerint már átküldték a kiutaló rendelkezést a pénzügyminisztériumnak a jászberényi ínségmunkára előirányzott 60 000 pengő első részletének, 20 000 pengőnek a folyósítására, így jelenleg a pénzügyminisztériumnál van az ügy.

Ebből a szociáldemokraták azt a következtetést vonták le, hogy a városnak semmiféle terve sincs a munkanélküliek égető nyomorának enyhítésére. A küldöttség szónoka ezért kijelentette, hogy a munkások vezetői – látva a város nemtörődomségét – a bekövetkező eseményekért nem vállalják a felelősséget, és azt teljes egészében a polgármesterre hárítják.

Amivel fenyegettek, végül nem következett be. A „szelíd jász nép” magától átlátta, hogy a hatóságoknak sincsenek eszközeik a kérdés megoldására.

A gazdasági válság elmúltával sem nagyon csökkent Jászberényben a szegénység. A ferencesek akcióikhoz városi költségvetési és minisztériumi támogatást kaptak. A polgármester kijárja, hogy állami támogatást kapjanak a városi ínségmunkákhoz, nyomorenyhítő akciókhoz. A szegénység azonban évek múltán ezután sem csökkent. 1934-ben olyan nagy volt az aszálykár, hogy azt a földművelési miniszter is szemrevételezi, akit a polgármester kalauzol.

Jászberény országgyűlési képviselője 1881 óta gróf Apponyi Albert (1846–1933). Büszkén említi emlékirataiban, hogy úgy lépett fel ott, hogy azt megelőzően senki ismerőse, hozzátartozója nem volt, s később sem költött semmit korteskedésre.

Fridvalszky Ferenc Apponyi Albertet fogadja 1931. június 29-én

Visszaemlékezések szerint az akkor még nyílt szavazások alkalmával a választói előtt efféleképpen érvelt: „Nagyapáitoknak jó voltam, nektek jó leszek-e, jászok”?! Minden évben szeptember végén vagy október elején tartotta meg képviselői beszámolóját választóinak. 1906-ban ünnepelték képviselőségének 25. évfordulóját. A választások lényegében tét nélküliek voltak Apponyi hatalmas tekintélye miatt, amit a trianoni három nyelven elmondott, bár teljesen hatástalan beszéde csak tovább növelt.

1931-ben fényes külsőségek közt megünneplik ötvenéves képviselőségét. A város első embere, mint szokta, a vasútállomáson üdvözli.

A polgármester a civilszervezetek működésében való részt vállalással erkölcsi támogatást is ad közérdekű igényeknek. Így a Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvák Országos Szövetsége jászberényi csoportjának díszelnöke is volt, testnevelési bizottsági elnök, az önkéntes tűzoltó egyesület elnöke. 1933-ban az újjáalakuló Vöröskereszt választmányában is szerepel feleségével együtt.

Az Erzsébet-kórház

A polgármester még 1929-ben készített egy igen részletes fejlesztési tervet a kórház kapacitásának – 120 ágyról 250 ágyra – növelésére. Ám ehhez semmi külső segítséget nem kapott, ezért dr. Pernyész Sándor kórházigazgató saját erőből való fokozatos fejlesztésbe kezdett. Segítője ebben Sárközy (Fridvalszky) István gondnok volt, egy igen aktív ember, a világháború hőse.

Fridvalszky Istvánt (1892–), a polgármester nagygazda bátyjának, szintén Istvánnak (1868–1952) a fiát 1914-ben a Szegedi Állami Felső Ipariskolából hívták be katonának, Przemysl védelmére a gyulai 2. honvéd gyalogezredhez. Itt a katonai jelentés elmondása szerint az önkéntes tizedes rendkívüli vitézségről tett tanúságot: szeptember 10-én a túlerő nyomása alatt az

Sárközy Fridvalszky István. Tolnay Világlapja

egész ezred szétszóródott. Ekkor magatartásával olyan nagy befolyást gyakorolt megrettent századára, hogy az ellenség támadó szándéka megtörött, sőt, az ő általa vezetett ellentámadás hatására nagy veszteség árán visszavonulásra kényszerült. Ekkor kinevezik zászlósnak. Október 4-én egy kitérésnél századát bekerítik, de sikerül az ellenséges gyűrűből, egyúttal a biztos fogságból megszabadulniuk. Október 7-én a 8-10-szeres ellenséges túlerővel szemben serkentette legénységét ellenállásra. A Werk 1/1. nevű erőd előterepén éjjel teljes sötétségben, ismeretlen terepen, a taposóaknákkal teleszórt mezőn végrehajtott ütközetre a század legénységét oly módon készítette elő, hogy azok örömmel és fegyelemmel hajtották végre a támadást. A december 9-i kirohanás alkalmával öntevékenyen elfoglalt szakaszával egy közbeeső magaslatot. Miután tudta, hogy segítségre nem számíthat, rábeszéléssel, néhol fenyegetéssel, de mindenütt legelől haladva biztatta embereit a harcra. Így hadállásukat egész nap megtartották, az ellenségnek nagy veszteséget okoztak, 3 orosz foglyot ejtettek, míg végül ő maga súlyosan megsebesült.

Przemysl elestekor, 1915. március 22-én a többi 120 000, zömmel magyar katonával orosz fogságba esik, hadifogolyként megjárta egész Oroszországot és Ázsiát, végül hazatért. Otthon borkereskedésbe fogott, az Alvégi út 7. alatti telephelyen. 1924-ben felveszi anyja után a Sárközy nevet, hogy elnyerhesse a vitézi címet, mert idegen hangzású nevével csak úgy kaphatta volna meg, ha igazolja a család nemességét. Ezt pedig nem tudta az akkori körülmények között megtenni. A gazdasági válságban a borkereskedése tönkremegy, 1929-ben 200 hl eladatlan bora van. Ekkor az 1920-as években felépült Erzsébet-kórháznak lesz előbb ellenőre, majd gondnoka. Az 1931-ben létesített, majd hamar eladósodott kórházi kertészetet átvette, felvirágoztatta, a kórházi moslékból pedig sertéstelepet tartott fenn.

A kórházban 1935-ben bővítésére került sor, 144 ágyas lett három osztállyal. Ezt a minisztérium jóvá is hagyta, egyúttal az intézményt 1937-től III. osztályból II. osztályúvá minősítette. A II. világháború kitörésével a kórházfejlesztés azonban újból stagnált.

Pártok és választások

Apponyi a jubileumi ünnepségét követően két év múlva, 1933-ban meghalt. Temetésekor a polgármester 1500 fős jászberényi küldöttséget vezet az Országház elé, még a jászkürtöt is magukkal viszik. A városban Apponyi Albert idejében országos politikával nem foglalkoztak, képviselőjük az utolsó ciklusában ráadásul pártonkívüli volt. A halála után azonban mindez megváltozott: a mandátumot Imrédy Béla pénzügyminiszternek (1891–1946) ajánlják fel azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a város ennek révén több anyagi forráshoz fog jutni. Imrédy megnyerése érdekében a város vezetése – köztük a polgármester – a Nemzeti Egység Pártjának tagja lett. Ez volt 1932–39 között a kormánypárt, Bethlen, Gömbös, Imrédy pártja. Gömbös Gyula miniszterelnök maga is látogatást tesz ekkor Jászberényben, levezítel a polgármesternél is.

Imrédy egy február végi vasárnap délelőtt tartott választói gyűlést a Lehel szálló udvarán, ahol egyebek közt a gazdamoratóriumról is beszélt. Elmondta, hogy bár a gazdavédelmi intézkedéseket – védelmet biztosított a gazdáknak, hogy adósságaik terhe alatt össze ne roppanjanak – októberig meghosszabbították, az intézkedés mégsem válik feltétlenül a gazdatársadalom előnyére. Az a gazda ugyanis, akinek nincsenek adósságai -- és ez szerinte a többség -- emiatt nehezen jut majd hitelhez. Minden olyan intézkedés, amely a hitelező és adós közti viszonyt érinti és azt mesterségesen befolyásolja, azzal a hátránnyal jár, hogy a hitelező óvatossá válik és kevésbé hajlandó hitelezni. Ennek következtében a takarékosagra való hajlam is csökken. Vigyázni kell ezért arra, hogy a hitelkészséget tönkre ne tegyék. Az igazi kormányzati politika ezért szerinte csak „kiegyenlítő politika” lehet. A beszédet azonban felkiáltások szakították meg: „Leroskadunk az adók alatt”!

Beszédes az a csoportkép, amelyen Friedvalszky és Imrédy együtt látható, ez alkalomból a polgármester kertjében. A házigazda kényszeredetten nevet bele a felsorakozott fényképezőgépek egyikébe, Imrédy leszegi a fejét, a csoportot jobbról-balról rendőrök fogják közre.

Talán a délután történetek miatt. Imrédynek ugyanis volt ellenfele is, a Független Kisgazda Párt jelöltjének személyében: Baráth Endre (1888–1955) jászberényi földbirtokos.

A választók nagy várakozással készültek a Baráth Endrét támogató nemzetgyűlési képviselők fogadására. A párt egyik elkötelezett tagja volt Fridvalszky József Béla (Szolnok, 1893–Jászberény, 1964) is. A polgármesterek – bár nem tudták hogyan rokonok egymással, s nem is tartoztak egy társadalmi osztályba – rokonnak tekintették őket. Fridvalszky Béla az I. világháborúban a 40. honvéd táborig tüzérezredben szolgált az olasz és orosz fronton, II. o. ezüst és bronz vitézségi érmet szerzett, valamint a sebesültek érmét 1 sávval és a Károlycsapatkeresztet. Nősülésekor, 1919-ben költözött Jászberénybe, akkor került a város pénzügyi igazgatóságára, ahonnan 1925-ben vonult nyugalomba. A Kaszinónak és a Katolikus Körnek is tagja volt. Felesége révén 40 hold földje, 3 hold szőlője volt, 1925-ben aranyérmes méhészt kitüntetés is kapott. A kisgazda vezetőket gyakran látta vendégül a házában.

Eckhardt Tibornak, Ulain Ferencnek és Milotay Istvánnak az autója „elakadt” útközben, ezért visszafordultak Budapestre. Rendőrök állták el ugyanis az útjukat, megakadályozva,

Friedvalszky Ferenc (balról 5.) Imrédy Bélával (balról 3.) 1933?

hogy a képviselők találkozhassanak a tanyákon élő választóikkal, akik pedig a leglelkesebbek közé tartoztak. Hegymegi Kiss Pál érkezhetett meg egyedül Jászberénybe. Az Apponyi téren rendezett ellenzéki nagygyűlésen négyezer ember hallgatta meg Baráth Endre programbeszédét. Hegymegi Kiss a rendőrhatalóságok eljárását bírálta beszédében. A gyűlés a Kossuth-nóta éneklésével ért véget, majd vasárnap délután öt órakor a mintegy 200 főnyi csoport Baráthot követve a Fötér felé tartott.

A kiszagda sajtó úgy adja elő az ezt követő eseményeket, hogy bár semmi rendzavarás nem történt, a nagy erővel felvonult rendőri karhatalom oszlatni kezdte a tömeget, majd gyalogos rendőrök figyelmeztetés nélkül kardlapozni is kezdtek. Sőt, olyan hírek terjedtek el, hogy sokan megsebesültek, és ezek közül hármat kórházba is kellett szállítani.

Friedvalszky Ferenc polgármester és más illetékesek viszont cáfolták a 28 sebesültről szóló hírt. A tüntetők Jászfényszaru községből jöttek, foglalkozás nélküli egyének voltak, és csak ők akartak rendzavarást kelteni. A szolgálatot teljesítő rendőrök oszlásra, távozásra szólították fel a tömeget. A kérésre azonban a zajongó sokaságból kiugrott egy, a kommün után börtönbüntetésre ítélt ember, és az egyik rendőrt mellbe vágta. A rendőr és a mellette lévő rendőrfelügyelő erre kardot rántott, mire a tömeg széteszlott, de sem a rendőrfelügyelő, sem pedig a rendőr nem használta a kardját. Sem sérülés, de még előállítás sem történt, s nem volt senki, aki sebesülés miatt kórházba való felvételre jelentkezett volna. Azt a három sérültet, akiről a hétfői lapok írtak, a hatóságok keresik.

A március 20-i választáson nagyon alacsony volt a részvétel. A Belügyminisztérium ezt a város vezetőségének róta fel, a meg nem jelentekről listát követelt, és büntetést helyezett kilátásba, ami az akkori viszonyok közt példátlan volt. Baráth végül a szavazatok 24,36 %-át

szerezte meg. A mandátumot a polgármester adta át a győztes Imrédynek, aki városháza erkélyéről köszöntötte a lakosokat.

Imrédy nemcsak pénzzel tudta segíteni Jászberényt. Pártjának sajtófőnöke révén a városnak sikerült kedvező publicitást is biztosítania, ezáltal mintegy turisztikai értékke is emelni. A Budapesti Hírlap felhívja a figyelmet a Jász Hírlap egy állandó rovatára, amelynek címe: „Szépítkezzünk”. E rovat, ha Jászberényben „valahova kiültetnek egy ág virágot, ráccsal kerítenek be egy gyeptarabot, ha a csirkepiac körül új rendet teremtenek, vagy valamely középület ablakaiba muskátlit raknak ki,” méltatja a tevékenységet. Majd így folytatja a fővárosi lap: „Úgy látszik, van itt valami a levegőben – nemcsak por, amely az Alföld városait megüli –, valami vigasztalást kereső gyöngéd törekvés annak elfeledtetésére, hogy a megnehezült időkben egyelőre nagy alkotásokra nem telik”. Jászberény az utóbbi években nem tudott komolyan építkezni, ezért „mindenhová fákat ültet, virágágyakat plántál, egy-egy darabkát rendez a Zagyva partjából. Artisztikusan rendbe hozza a város közepét átszelő hidat, s olyan sikerrel kendőzi magát, hogy évről-évre meglepi az idegent, aki a várost felkeresi. És mindezt apró pénzzel, de sok szeretettel csinálja”.

A lap mindezek mögött Friedvalszky Ferenc polgármester városzeretétét fedezi fel. A hírlapíró némi túlzással odáig megy, hogy számára Jászberény a Zagyva ágak közé ékelt Margitszigetével, pompás strandfürdőjével, week-end házaival nyaralóhely hatását teszi. S immár azon a ponton van Jászberény, hogy megindítsa a propagandát a nyaralók csábítására. A nehézfutató Jászágó fővárosa, mint nyaralóhely: ki mert volna valaha erre gondolni”. A végén megemlíti a kormány támogatásával folyó beruházást, a tanyai utakat is: „48.000 kat. holdnyi, hosszan elnyúló határon nem vezetnek át utak, a tanya népe esős időkben sárbafulva el van zárva a világtól. Imrédy Béla dr. pénzügyminiszter, a város országgyűlési képviselője közbenjárására azonban teljesebben megy a tanyai lakosság régi kívánsága, megkezdték a tanyai út építését 130.000 pengő költséggel”. Miután e dűlőutaknak egy-egy részét korábban már kockakövel kiépítették, most, amikor a tanyai út makadamból készül, felszedhetik ezt, és leburkolhatják vele a vasúttól a város szívébe vezető utat. Megjegyzi végül, hogy „a 130.000 pengőből sokkal többet építenek, mint amennyire ez a pénz elegendő volna. A polgármester agitációja ugyanis rávette a gazdanépet, hogy ingyen fuvarozzon s így csak az anyagra kell költeni. Am 1934 szeptemberében az állami segítséggel épített tanyai utak pénze elfogyott. A polgármesternek ismét Imrédy pénzügyminiszterhez kellett fordulnia segítségért.

Imrédy 1935-ben lemondott miniszteri posztjáról, így jászberényi mandátumáról is, s a Nemzeti Bank elnökeként tevékenykedett tovább. Távozása miatt ismét időközi választásra volt szükség. Ekkor a párt javaslatára pártjuk egyik fiatal politikusát, dr. Antal Istvánt, a sajtófőnököt (1896–1975) választották meg a jászberényiek. Nagyon népszerű lett, mert igen sokat segített a városnak. A választásnál ellenfele nem volt, mert Antal még Imrédy alatt rokonszenvre talált a szövetkezeti eszme terjesztésében kifejtett munkássága révén nemcsak a kereskedők, iparosok, hanem a közbirtokosok közt is. Friedvalszky Ferenc polgármester és Kele István prelátus-plébános keresték fel a jelöléssel kapcsolatos kérdésekkel kapcsolatban. Ő is a Lehel Szállóban, a nagyteremben tartotta meg programbeszédét. A hónap végén már át is vehette mandátumát a polgármestertől. 1936-ban Antal István mondott nagy beszédet a katolikus napon.

„Szemben a jászberényi kürttel”

A sikeres választást ezzel a címmel egy hangulatos nagy riport jutalmazta a Budapesti Hírlapban Jászberényről. Ünnepli, dicséri, magasztalja a tájat, az embereket. „A mélyseg jász önérzet a magyar lelkiség leggyönyörűbb fajtája. Magas emberi politikai öntudat, emelkedett világnézés, ami olyan egyszerűen és magától értetődően nőtt ki a nagy *jász sorsközösségből*, mint amilyen egyszerű és nyílt a jászberényi ember tekintete.” Elmondja történetüket, középpontban a redempcióval. „Mert mindig fizettek a jászok. [...] Dolgoztak és fizettek s ez a morális sorsközösség teremtette meg, hogy a kissé elzárkózó, arisztokratikus lelkek hazájában a legtökéletesebb az egység.” Kiemeli a jász egységet, amely jelen van a különböző társadalmi osztályok közt. Az úri kaszinóban, a Katolikus Körben, az Iparos Körben, a redemptus kaszinóban „az intelligencia együttműködik a gazdákkal s ez a magyarázata, hogy nagy bizalommal kezelik egymást az emberek”. Majd név szerint felsorolja a város előkelőségeit, kezdve Kele István prelátussal, aki a csúcán a királyi koronát hordozó templomban „őrzője a lelkeknek”. Elmondja, hogy „éppen piac volt. Vevő, eladó emberek tereferéjétől volt hangos a térség. De a Magyarország Nagyszonyáról elnevezett főtemplom tornyában megcsendült a déli harangszó. Ebben a pillanatban mindenki, eladó, vevő, a templom fele fordult, levették a báránybőr süvegeket és magukba szállva imádkoztak”. Megemlíti a ferencrendiek „gyönyörű” kultúrházát. „Jászberény is rövidesen az egri norma szerint renanzi a szegényügyet” a ferencesek közreműködésével. „Ma már ritka az álmódzó, aki még hisz abban, hogy a Habsburgoktól visszakaphatja a redempciós pénzt, mint ahogy nincsenek már fanatikus lelkek, akik Attila aranykoporsóját keresik a Zagyva medrében.” Az előbbivel dr. Kele József ügyvédre, a másodikban „Beleznay bácsira” utalva. Végigveszi a város notabilitásait, kezdve Friedvalszky Ferencel, az „agilis” polgármesterrel. Dicséri Jászberény „borát, az utánozhatatlan zamatú, zöldes színű, híres jászberényi rizlinget. A neszüri szőlőkben terem ez a pompás ital, amiből évente ezerkétszáz hektolitert Svájcba is szállítanak”. Ez nem az a Jászberény, amilyennek azt a polgármester látta, akinek minden gondja a város fogyatékoságainak leküzdése körül forgott, hanem a nemzetgyűlési képviselőé, aki e város eredendő értékeit s e munka gyümölcsét ajándékba kapta.

A polgármester érdeme a teljes Főtér kialakítása is. Már 1931-ben megkezdik egy, a főteret elcsúfító ház kisajátítását. Ezzel a polgármestert bízza meg a képviselő-testület, ennek ellenére az eljárás 10 évig húzódik. Nevéhez fűződik nemcsak a Főtér, hanem a huszárlaktanya előtti vásártér rendezése is. A postahivatal is, amely több év huzavona után készült el 1935-ben a Főtéren. A lakosságnak ugyan nem tetszett a szűk ablakos, neobarokk épület. A város csupán a telket adta, pénzt nem. A polgármester viszont elérte, hogy emeletes legyen, összhangban az ő fejlesztési koncepciójával. Ennek része volt az új elemi iskola megépítése is. Mind állami pénzből.

A Rákóczi út megnyitása a szükséges kisajátítások és épületbontások költségigénye miatt hosszasan elhúzódott. 1937-re már olyan közelinek látszott, hogy Németh Ferenc azt javasolta, a polgármester kapjon emléktáblát a sugárút megnyitásának érdeméért. A Sugárút azonban még évtizedekig nem nyílt meg.

*Friedvalszky Ferenc az országzászló avatásán,
1935. június 2.*

Irredenta törekvések és munkanélküliség

Az 1927-ben Herczeg Ferenc író elnökségével megalakult, s azóta 2 millióra növekedett taglétszámú, a trianoni szerződés felülvizsgálatát elérni kívánó Revíziós Liga szervezete Jászberényben, 1933-ban alakul meg. Az a nézet terjedt el országszerte, hogy a történelmi Magyarország felosztása a szomszéd államok félrevezető propagandájának a bűne, ezért úgy gondolták, hogy a Magyarország történelméről és jelen helyzetéről szóló hiteles információk terjesztése majd rábírra a nagyhatalmakat a revízióra. A Revíziós Liga gyűlésén a polgármester is felszólal. Elhatározzák – más települések példájára – egy „ereklyés” országzászló felállítását is. 1935. januárban, márciusban, májusban Friedvalszky betegszabadságon van influenzával, tüdőgyulladással, sőt 500 pengős gyógykezelési segílyt is kap, ám 1935 júniusában már jelen van az országzászló avatásán. Ezt hatalmas ünnepség keretében a promenád sarkán helyezik el, de 1938-ban a polgármester áthelyezteti egy alkalmasabbnak látszó helyre.

Még 1936-ban is 700-800 ember várta vasárnap délután, hogy a következő hétre munkát kapjon. 1936-ban a BM megtiltja a koldulást, helyette az egi norma szervezett segélyezést ír elő. A városházán 200 szegényt vettek nyilvántartásba. A ferences nővérek, valamint Kiss Szaléz ferences atya – a Rákosi rendszer későbbi áldozata – szervezi meg az adománygyűjtést. Amikor ő 1937-ben elkerült a városból, az akció sajnos leállt.

Jászberényben abban az időben sok szőlő volt, amit napszámosok műveltek. Mintegy 10 000 ember élt 1936-ban napszámos szőlőmunkából. A homoki szőlőművelés meghonosítása Jászberényben zsidó vállalkozók nevéhez fűződik, s később is szívesen fektetett be szőlőbe a zsidó középosztály. A szőlősgazdák a munkaerő túlkínálat miatt inkább a környező falvak olcsóbb napszámosait választották, amit a helybeliek sérelmeztek. Végül a polgármester avatkozott közbe. Úgy rendelkezett, hogy amíg van berényi jelentkező, nem lehet választani mást, csak helybelit, s a napszámbért pedig nem az árversenyben, hanem a városházán állapítják meg.

Friedvalszky 1936-ban egy rendezvényen rosszul lett, gyomorfekéllyel operálták meg az Erzsébet-kórházban. Érdemeiért ugyanez évben kinevezik kormányfőtanácsosnak, ami akkor jelentős elismerésnek számított. Vejét, Pásztóhyt 1936-ban felveszik a királyi testőrségbe, őrnagyi rangban. Feleségével ezért Budapestre, az I. ker. Attila krt. 4. alatti testőr-laktanyába költöznek, amely a mai Dózsa György tér sarkán állt. A Friedvalszky-kúria

Horthy Miklós bevonul Kassára. Bal szélén: Pásztóhy Arthur

elcsendesedett, mikor Budapestre költöztek. Pásztóhy testőrként volt jelen 1937-ben az olasz királyi pár látogatása alkalmából rendezett ünnepségeken, különböző fogadásokon, bálokon. Vejük révén a polgármesterék ettől kezdve gyakran voltak hivatalosak a kormányzóné várbeli garden party-jaira.

Az 1938-as müncheni egyezményvel Magyarország, de egész Európa politikai helyzete megváltozott. Az Imrédy-kormányt a helyi városvezetés mindenben támogatta. A kereskedők egyesülete vacsorát ad Antal István tiszteletére. A volt képviselőhöz, Imrédyhez, miniszterelnökké való kinevezésekor a polgármester üdvözlő küldöttséget vezet. Amikor pedig a Darányi-kormányban gazdasági miniszter lesz, feliratilag üdvözlik. A Felvidék visszacsatolását is mindenki lelkesedéssel fogadja.

Pásztóhy Arthur kormányzói testőrként vesz részt 1938-ban Budapesten az Eucharisztikus Kongresszus rendezvényein, sorfalparancsnoki szolgálatot lát el a kormányzó komáromi, kassai és az erdélyi városokban történő bevonulásán.

A cserkészek, a levették azonnal kapcsolatokat építettek ki e területekre, gyűjtéseket szerveztek. A Szlovákiából menekülőket befogadták, támogatták. „Magyar a magyarért” mozgalom indult, Jászberény 100 nemzeti színű zászlót küldött a Felvidékre. A visszacsatolt Kárpátalja Turjavágás (Turjapaszika) nevű községét Jászberény testvér településévé fogadta, és 1000 pengőt küldtek részükre. Hálából a polgármestert a község díszpolgárává választotta. 1938-ban a kerékpáros laktanyában emléktáblát állítottak a bolgár cárnak, aki korábban itt katonáskodott. Ebből az alkalmából a polgármester viszonzásul megkapta a Bolgár Nemzeti Érdemrend középkeresztjét.

Csendesen elkezdődtek a korlátozások. Az iparosoknak, kereskedőknek árukészleteiket be kellett jelenteni, szabott árakat vezettek be.

Takách-Tolvai József

Légoltalmi Liga alakult, légiiradós gyakorlatokat tartottak, légitámadás esetére kellett felkészíteni a lakosságot. Elsőtétítési terv készült.

1938 telén ismét ínségmunka szervezésére került sor. Az ínségmunka annyira szükséges volt, hogy az 50 helyre gyakran 300-an is jelentkeztek. Egy alkalommal az ínségmunkások felázadtak. Kijelentették, hogy csak úgy fogadják el, ha mind kapnak munkát. A lehetetlen helyzetet a polgármester úgy oldotta meg, hogy a lázítókat kizárta a munkából. Az egyik idegenből ide származott ínségmunkás előbb a *Népszavába* írat ellene támadó cikket, elmondva, hogy „a minap vagy 130-200-ad magunkkal elhatároztuk, hogy három embert magunk közül elküldünk a polgármesterhez azzal a kéréssel, hogy indítsa meg a városban az ínség-munkákat. Az illetők el is jártak Friedvalszky Ferenc polgármesternél, ő azonban azzal utasította el őket, hogy az ínségmunka-alap kimerült, menjünk el a gazdákhhoz, kérjünk azoktól munkát. [...] A válasz természetesen az

volt, hogy ők bizony most nem tudnak velünk mit kezdeni, munkát nem adhatnak, de a város kivetette rájuk az ínségadót, be is szedte tőlük, adjon a város ínségmunkát”. A polgármester erre a válaszra adott kifakadásáról az illető az *Új Nemzedék*be egy közleményt tétetett, végül még a Minisztériumban is feljelentette.

Friedvalszky azonban nemcsak az erőszakos fellépésnek, hanem a korlátlan szabad versenynek sem híve. 1938. októberben csődbe jut a Városi Mozgó a bérlő rossz gazdálkodása miatt. A polgármester mégsem engedi bezárni, hanem eredményesen tárgyal a konkurens Kultúr Mozgó vezetésével a verseny kiküszöböléséről.

Zsidótörvények

1938 decemberében egy korábban Olaszországba kivándorolt zsidó család az ott tapasztalt zsidóüldözések miatt vissza akar települni, pedig már magyar állampolgárságukról is lemondtak. A képviselő-testület megosztott volt a kérelem elbírálását illetően, a polgármester végül az ő javukra dönt. E család azonban cseberből vederbe jutott: 1939-ben zsidótörvényeket Magyarországon is hoztak, s kezdik is végrehajtani. Képviselő-testületi tagokat zárnak ki zsidó voltuk miatt, zsidó birtokokat osztanak szét. Az országgyűlési képviselő-választásokon 1939-ben pártja – pártpolitikai okokból – nem Antal Istvánt jelöli Jászberényben, holott ott nagyon kedvelték, hanem vitéz gróf Takách-Tolvai Józsefet (1876–1945), egy katonatisztet, nyugalmazott altábornagyot. A frontharcos katona grófi rangját és anyja révén második nevét még 1905-ben kapta. A jelölésig sosem járt itt, mégis lelkesen elfogadták a jászberényiek, mert a város felvirágoztatását remélték tőle, ahogyan elődjétől is. Takách-Tolvai hazafias nagygyűléseket tartott, s mindenütt szárnysegédje, az olasz De Sgardelli Caesar kíséreté-

22. Pásztóhy Arthurné vöröskeresztes honleányi könyve

ben jelent meg, őt minden későbbi látogatásra is magával hozta. Ha azonban a városnak valami konkrét ügyben támogatásra van szüksége, változatlanul Antal Istvánt keresik meg.

Friedvalszky Ferenc 1939-ben újra vállalja tíz évre a polgármesterséget. Egészsége azonban felmondja a szolgálatot. 1940. május 18-án hat havi betegszabadságot kért, és már nem tért vissza a közéletbe. 1940. november 30-án csendben vonul végleg vissza, 408 pengős nyugdíjjal. Haláláig azonban a jászberényi városi közgyűlés tagja maradt.

A német megszállás után a zsidóüldözés nálunk is hitleri méreteket öltött. Jászberényben a zsidókat 1944 májusában gettóba zsúfolták össze. Ezzel sokan nem értettek egyet. Friedvalszky is azon polgárok közé tartozott, akik adományokkal, információkkal igyekeztek könnyíteni a gettóba zártak helyzetén, tájékoztatták őket elhurcolásuk tervezett időpontjáról is. Ez június 30-án következett be. A gettóból végigmeneteltették őket a Rákóczi úton, előbb a Képzőig, majd a vasútállomásig, ahol bevagonírozták őket. E napon kocsijával a volt polgármester éppen szőlőjébe hajtott, s összetalálkozott az elhurcolt zsidók menetével. Kitérve folytathatta volna az útját, ám inkább megállította kocsiját, és levett kalappal várta meg a menet elhaladását, mint ezt gyászmenetek esetében szokás.

A háború és az ötvenes évek

A volt polgármester utolsó éveiben a gazdálkodásnak élt. Pásztóhyt 1940-től a gyalogos testőrség parancsnokává nevezik ki, 1942-ben alezredessé lép elő. Ugyancsak 1942-ben 3 hónapig a keleti hadszíntéren zászlóaljparancsnokként szolgál, továbbá Horthy Istvánné kíséretének tagja Kijevbe történő utazásakor. Később is az ifjabb Horthyné és az ő háborúból való kiugrási törekvései mellett állt. Széles látókörű, nyugatbarát ember volt.

Friedvalszky Erzsébet Pásztóhy Arthurné (1907–1983) jászberényi háza előtt, valamint Frivaldszky Bernadett (1968–), János (1969–) és Márk (1971–), 1976.

fejtett ki. A temetésen a város minden rétege képviselve volt. A város közönsége nevében Koncsek László és Berzáty László búcsúztatta a polgármestert.” Koncsek László árvaszéki ülnök, Berzáty László a Képző igazgatója volt. A Fehértói temetőben temették el fia mellé, a II. parcella 6. sorának 14. sírjába.

Úgy emlékeznek rá, hogy iszonyodott minden hatalmaskodástól, emberséges ember volt. Friedvalszky Ferenc – pontosabban az örököse – az újonnan alakult Jászberényi Földműves szövetkezet tagja lesz. Mindez nem mentesítette családját a volt uralkodó osztályt sújtó megtorlásoktól.

Baráth Endre 1945 novemberében ismét indult a kisgazdapárti színekben, ekkor 69,63%-kal győzött. 1947-ben 51,14% támogató szavazatot kapott. A kisgazdapárt frakcióvezetője volt a Parlamentben 1947–48-ban. 1948. április 15-én azonban lemondatták mandátumáról, s visszavonult a politikai élettől. Sárközy Fridvalszky István az oroszok bejövetele után visszatért. 1945-ben vitézi címe miatt internálták. Pásztóhyt, mert táborigényes miséket tartatott, 1946-ban nyugdíjba helyezték, 1950-ben meghalt. Az 1940-es évek végén a földjüket elvették, majd a házukat is, a két özvegy, Friedvalszkyné és lánya, Pásztóhyné a földszinti házmesterlakásban húzódott meg. Volt lakásukból több tanácsi lakást alakítottak ki.

Felesége közben 1939–40-ben „vöröskeresztes honleányi ápolónő” tanfolyamot végzett, s 1943-ban és 1944-ben az évi 6 hetes gyakorlatokat „szorgalommal és szeretettel” teljesítette. Gyerekek nem születtek.

A front közeledtével Sárközy Fridvalszky István elmenekül Jászberényből. Pásztóhy Arthur a testőrséggel 1944. okt. 15-én a budai várban fegyverrel állt ellen az Otto Skorzeny SS-ei által támogatott nyilas puccsnak. A németek ennek ellenére elrabolták ifj. Horthy Miklóst. Pásztóhy egysége indult kiszabadítására, de nem járnak sikerrel. A németek fogságba ejtették őt is, ám később megbetegedett, így betegállományba került. 1945-ben átvette a demokratikus hadsereg, majd 1945. március 15-től a Jászberényben szervezett 1. gyaloghadosztály egyik ezredének parancsnokságát. Dr. Friedvalszky Ferenc (veje hazatérése után nem sokkal) a születésnapján, 1945. április 2-án halt meg. Mint Kiss Erika megjegyzi, az elhunyt akkora köztisztviselő volt, hogy temetéséről még a kommunista párt helyi lapja, a Jászsági Szabad Nép is fontosnak tartotta a tudósítást. Mint írták: „A város közönsége nem felejtette el azt az értékes munkát, melyet polgármestersége idején a város érdekében

*Friedvalszky Ferenc családi sírboltja,
Jászberény, Fehértói temető, 2000.*

majd férjének halálát, anyagi és társadalmi tönkremenetelüket nagy erkölcsi erővel fogadta. Aki korábban a legelökelőbb körökben forgott, most egyszerű emberek közt is jól érezte magát. Szívta a torokkaparó *Munkás* márkájú cigarettát, nagy szeretet volt benne mindenki iránt, vallásos keresztény életet élt. Nyugdíjba menetele után hazaköltözött Jászberénybe.

Édesanyja teljes szellemi frissességben a századik életévében hunyt el 1978. december 4-én. Ő maga 1983. február 21-én követte. Mindannyian közös sírban nyugszanak a Fehértói temetőben egy kőlappal borított kriptában, rajta egy fehér obeliszkkel, ezen mindössze „Fridvalszky család sírboltja” felirat olvasható. Az obeliszk eredetileg Friedvalszky Dezső, a polgármester gyermektelenül elhunyt bátyja sírján állt.

A forradalom

A Jászberényben 1956. október 28-án megválasztják a 18 tagú Munkás, Paraszt és Katona Forradalmi Tanácsot. Közöttük csak ketten voltak parasztok, ezért október 31-én Nagy Pál, Pusztai András és Fridvalszky Béla vezetésével 14-15 tagú parasztküldöttség jelenik meg a Tanács összetételének megváltoztatására. Az ülést Fridvalszky Béla vezette le, amelyen az ő emberei is részt vettek, de nem járnak eredménnyel. Őt akarták elnöknek, de ezt nem vállalta, mert az alakuló Kisgazdapártban akart tevékenykedni.

Friedvalszky Istvánt a forradalom alatt 1956. október végén egységével Óbudára rendelték, november 3-án a pilisborosjenői téglagyárhoz telepítették azzal a paranccsal, hogy esetleg Budapest felé tartó szovjet csapatokat tartóztassák fel. Egy néhány tankból és teherautóból álló oszlop közelített, de Budapestről kifelé tartottak.

Az egyiket éppen egy frissen végzett, apci születésű, munkásszármaszú hadnagynak, Friedvalszky Istvánnak (1926–2015) utalták ki, akit éppen akkor, 1952-ben helyeztek Jászberénybe. A számukra ismeretlen fokú, de valószínűsíthető rokonság miatt az elhunyt polgármester özvegye és a fiatal tiszt családja közt barátságos kapcsolat alakult ki. Történt mindez annak ellenére, hogy a volt polgármesterre ekkor már a sajtó „hírhedt kizsákmányoló” minősítéssel emlékezett. A fiatal hadnagy előbb egy hat lövegből álló üteg parancsnoka volt, 1955-ben a két osztályból álló tábori tüzérezred 1. osztályának parancsnokhelyettesének nevezik ki. 1956-ban az éleslövészetenél ő tartja a bemutatót, 5. osztályzatot kap.

Pásztóhynét kitelepítették. Örült, ha fizikai segédmunkához jutott *osztályidegen* létére. Kőművesek mellett maltert hordott, asztalosoknak segített, majd konyhalány lett Budapesten a Nagykörút és Király utca (akkor Majakovszkij utca) sarkán álló büfében. Apjának,

Friedvalszky István tűzértiszt

Jászberényi plébános. Az annak idején elmondott programját megvalósítva szolgálta egyháza, hívei és a város érdekeit. Példaértékű volt a II. világháború utáni időszakra is átnyúló szolgálata idején a helytállása, munkássága. Nem sokáig volt nyugdíjas, 1959. augusztus 22-én Jászberényben hunyt el.

A polgármester emlékére 2012-ben Jászberény Önkormányzata *Friedvalszky Ferenc közszolgálati díjat* alapít.

Jászberényben jelenleg csupán Friedvalszky Bélának élnek leszármazottai.

Források:

1933. évi választás: Budapesti Hírlap, 1933-02-21, 1933-03-03; <http://www.huszadikszazad.hu/cikk/rendorok-kivont-karddal-tamadtak-az-ellenzeki-jelolt-programbeszede-utana-tomegre>; Pesti Hírlap 1933-02-28

Revíziós Liga: Pesti Hírlap 1933-06-20

Szegénység: Újság 1930-09-14 Népszava 1931-01-10, 1938-02-06; Budapesti Hírlap, 1934-06-12

Jászberényt dicséző cikkek: Budapesti Hírlap 1934-05-17, 1935-03-22;

A bolgár cár emléktáblája: Muhoray György: Jászok Amerikában. (Jászság, 2004.) 124.;

A polgármester zsidóság melletti kiállása: Kiss Erika: Jászberényi múltidéző, i. m. 121.;

Sugárné Koncsek Aranka: Jász történelmi arcképcsarnok. Jászberény, 1995.; Csösz László:

A jászági zsidóság a vészorkorszakban. In: Jászági évkönyv, 2006, 100, 105. Magatartását Csösz László: Antiszemita törvények árnyékában, Jászági Évkönyv, 2000, 27, azzal mag-

Céljuk után érdeklődött, előbb azonban tüzkészültséget rendelt arra az esetre, ha a szovjetek lőnének. Emiatt 1957 tavaszán lefokozták és leszerelték. Ekkor elköltözik Jászberényből. Budapesten hivatásos gépkocsivezetőként, majd kisiparosként dolgozik. 1990. táján nyugdíjba vonult.

A rendszerváltozáskor a Történelmi Igazságtétel Bizottság tagja lett, 1999-ben megkapta a Honvédelemért kitüntető cím III. osztályát.

2011-ben tagja lesz az Összefogás 1956 Katonai és Polgári Örökségének Megőrzéséért Közhasznú Egyesületnek. Nyugállományú őrnagyi rangban 2015 októberében halt meg, katonai tiszteletadás mellett temették a Kőbányai rk. templom urnatemetőjébe, 2016. január 21-én.

Kele István 32 évig, 1958-ig volt

yarazza, hogy feleségét megteszi zsidónak, összetévesztve őt Pénzes Sándor polgármesterrel: Kiss Erika: Jászberényi múltidéző, i. m. 113.;

A polgármester kormányfőtanácsos: Újság 1936-08-18; szövetkezeti tag: Központi Értesítő, 1946-06-27; kizsákmányoló: Szolnok megyei néplap 1953-04-30;

A polgármester temetése: Jászsági Szabad Nép, 1945. április 8. 3.; Sugárné Koncsek Aranka: Jászberény temetői. Jászberény, 2006. 42, 57, 148.;

Pásztóhy Arthur: Bangha Ernő: A magyar kir. testőrség, Bp. 1990.; <http://www.selena-iusta.hu/contentpage/elhunytak-a-jaszszagban/famousperson/136>;

Fridvalszky Béla: Részlet a Jászberényi városi Tanács végrehajtó Bizottsága 1957. február 19-én lezajlott ülésének jegyzőkönyvéből. Jászsági Évkönyv, 2006. 49..Sebők Balázs előszavával.

Sárközy Fridvalszky István: Zounuk - A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 25. (Szolnok, 2010) 537-538 Délmagyarország, Szeged, 1916. július 7. 7. old. ; Lévai Jenő: Éhség Árulás Przemysl. Budapest, 1933. 294. old.; Borászati Lapok, 1923-10-18, 1929-01-26; Fröhwrth Mátyás-Wenzel István: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye a Trianon után. 1930. 80. old.; Magyarország tiszti cím és névtára 1929; Sugárné Koncsek Aranka: A szegénygondozás, az orvoslás és a közegészségügy története Jászberényben. Jászberény, 2000, 55, 59, 60 (arcképpel), 61, 62 old.; Jász Hírlapban (pl. 1930. évf. elején) kertészeti cikke

Friedvalszki István tüzértiszt: Magyar Nemzeti Levéltár, Hadtörténeti Levéltár, Magyar Néphadsereg 50. tarackos tüzérezred, 1955/T 73. doboz 83.old.; 1956/T 84. doboz 287, 413. old.; <http://osszefogas1956oroksegeert.ewk.hu/>

Apponyi Albert: Pesti Napló 1930-06-03, 1933-02-15; Borászati Lapok 1930-08-30; Néptanítók Lapja, 1931-06-30

Imrédy Béla: Budapesti Hírlap, 1938-07-30; Pesti Hírlap 1938-03-15; Pesti Napló 1938-07-30;

Antal István: Budapesti Hírlap 1935-01-11, 1935-01-16, 1935-01-29, 1936-04-21, 1938-03-15; Újság 1935-01-17

Takách-Tolvay József: Ungmegyei családok. 2. Kisjókai Takács. Ungmegyei Századok. 1. évf. 1. sz. 1910. 21.

Fotók: jogosult a szerző